

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Mart, 2026-yil

MAJBURIY IJRO ETISH CHORALARINI TAKOMILLASHTIRISH: MILLIY VA XORIJIY TAJRIBA

*Majburiy ijro byurosi Andijon viloyati boshqarmasi Tashkiliy-nazorat va tahlil
sho'basining katta inspektori*

Axmedov Zafarjon Zokirjon

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada O'zbekiston Respublikasida majburiy ijro etish choralarning hozirgi holati tahlil qilinadi, milliy qonunchilikdagi mavjud muammolar aniqlanadi va xorijiy davlatlar (Rossiya, Qozog'iston, Germaniya, Janubiy Koreya) tajribasi bilan solishtirma tadqiqot o'tkaziladi. Maqolada majburiy ijro tizimini raqamlashtirish, ijrochilarning vakolatlarini kengaytirish, javobgarlik mexanizmlarini soddalashtirish va xalqaro standartlarni joriy etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xorijiy tajribani milliy sharoitga moslashtirish orqali ijro hujjatlarining bajarilish samaradorligini 35-40% ga oshirish mumkin.

Kalit so'zlar: majburiy ijro, ijro hujjatlari, sud pristavlari, raqamli platforma, xorijiy tajriba, qonunchilikni takomillashtirish, ijro samaradorligi.

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi. O'zbekiston Respublikasida huquqiy davlat va adolatli sud tizimini shakllantirish jarayonida sud va boshqa organlar hujjatlarining o'z vaqtida va to'liq ijro etilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Majburiy ijro tizimi – bu huquqiy tizimning "so'nggi bo'g'ini" bo'lib, uning samaradorligi to'g'ridan-to'g'ri fuqarolarning huquqlarini himoya qilish darajasini belgilaydi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda sud-huquq islohotlari doirasida Majburiy ijro departamenti faoliyati qayta tashkil etildi, xodimlar malakasi oshirildi, moddiy-texnik baza mustahkamlandi. Biroq, amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, ijro hujjatlarining bajarilish darajasi hali ham yetarli emas: iqtisodiy nizolar bo'yicha ijro ko'rsatkichi 55-60%, fuqarolik ishlari bo'yicha esa 45-50% atrofida qolmoqda[1].

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi – O'zbekiston Respublikasida majburiy ijro etish choralari takomillashtirishning ilmiy-nazariy asoslarini ishlab chiqish va xorijiy davlatlarning ijobiy tajribasini milliy qonunchilikka integratsiya qilish yo'llarini aniqlashdir.

Bunga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

1. O'zbekistonda majburiy ijro tizimining huquqiy asoslari va amaliy faoliyatini tahlil qilish;
2. Rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarning majburiy ijro modellari bilan tanishish;
3. Milliy va xorijiy tajribani solishtirma tahlil qilish;

4. Ijro tizimi samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada tizimli yondashuv, solishtirma-huquqiy tahlil, statistik ma'lumotlarni umumlashtirish, xorijiy qonunchilikni o'rganish va ekspert baholash usullaridan foydalanilgan.

Huquqiy asoslar. O'zbekiston Respublikasida majburiy ijro faoliyati "Majburiy ijro to'g'risida"gi Qonun, Fuqarolik protsessual kodeksi, Iqtisodiy protsessual kodeksi, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Majburiy ijro Departamenti Adliya vazirligi tarkibida faoliyat yuritadi va uning vakolatlari aniq belgilangan.

Tashkiliy tuzilma. Departament markaziy apparat, viloyat boshqarmalari va tuman (shahar) bo'limlaridan iborat vertikal tizimga ega. Ijrochilar (sud pristavlari) ijro hujjatlarini qabul qiladi, qarzdorlarga xabarnoma yuboradi, mulkka chora ko'radi, bank hisoblariga so'rov yuboradi va boshqa protsessual harakatlarni amalga oshiradi.

Amaliy muammolar. Tahlillar quyidagi tizimli muammolarni aniqladi:

1. Protsessual murakkablik. Ijro harakatlarini boshlash, mulkni xatlash, auksion orqali sotish kabi jarayonlar ko'p bosqichli va uzoq muddat talab qiladi. O'rtacha ijro muddati 3-6 oyni tashkil etadi, bu esa kreditorlarning huquqlarini buzadi.

2. Axborot almashinuvining cheklanganligi. Ijrochilar banklar, kadastr, YAXHB, soliq organlari bilan to'liq elektron integratsiyaga ega emas. Ma'lumot so'rash rasmiy xatlar orqali amalga oshiriladi, bu vaqt yo'qotishga sabab bo'ladi.

3. Kadr va resurs yetishmovchiligi. Bir ijrochiga o'rtacha 300-500 ta faol ijro hujjati to'g'ri keladi, bu esa har bir ishga yetarli e'tibor berish imkonini bermaydi.

4. Javobgarlik mexanizmlarining samarasizligi. Ma'muriy jarimalar miqdori past, jinoiy javobgarlikka tortish esa qiyin isbot talab qiladi. Natijada, qarzdorlar uchun bo'yin tovlash "arzon" variant bo'lib qolmoqda [2].

5. Raqamli infratuzilmaning yetarli emasligi. Elektron ijro tizimi joriy etilgan bo'lsa-da, uning funktsionalligi cheklangan, sun'iy intellekt va avtomatlashtirish elementlari deyarli qo'llanilmaydi.

Rossiya Federatsiyasi tajribasi. Rossiyada majburiy ijro faoliyati Federal sud pristavlari xizmati (FSSP) tomonidan amalga oshiriladi. Asosiy xususiyatlari:

- Markazlashtirilgan elektron baza: "Bank of Executive Proceedings" tizimi barcha ijro hujjatlarini real vaqt rejimida aks ettiradi;

- Avtomatik cheklov choralar: Qarzdorning chet elga chiqishi, haydovchilik guvoohnomasi, davlat xizmatlaridan foydalanishi avtomatik bloklanadi;

- Moliyaviy rag'batlantirish: Ijrochilarning maoshi ijro qilingan summaning foiziga bog'liq, bu samaradorlikni oshiradi;

- Xususiy ijrochilar instituti: Ba'zi toifadagi ishlarda xususiy pristavlarga ruxsat berilgan, bu davlat yukini kamaytiradi [3].

Natija: Rossiyada ijro ko'rsatkichi 65-70% ga yetgan, bu esa islohotlarning samaradorligini ko'rsatadi.

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Mart, 2026-yil

Qozog'iston Respublikasi tajribasi. Qozog'istonda 2011-yildan boshlab isloh qilingan ijro tizimi quyidagi innovatsiyalarni o'z ichiga oladi:

- Yagona raqamli platforma: "e-Oryndau" tizimi orqali barcha ijro harakatlari elektron shaklda amalga oshiriladi;

- Biometrik identifikatsiya: Qarzdorlarni aniqlashda yuzni tanish texnologiyasi qo'llaniladi;

- Mobil ilovalar: Fuqarolar ijro jarayonini smartfon orqali kuzatishi, to'lovlarni amalga oshirishi mumkin;

- Tezkor choralar: Sud qarori qabul qilingan kundan boshlab 24 soat ichida ijro harakatlari boshlanadi [4].

Samara: Ijro muddati o'rtacha 45 kundan 12 kungacha qisqardi, fuqarolarning qoniqish darajasi 30% ga oshdi.

Germaniya tajribasi. Germaniyada majburiy ijro tizimi federativ tamoyil asosida qurilgan bo'lib, har bir yerda o'ziga xos xususiyatlar mavjud. Asosiy yutuqlari:

- Mustaqil ijrochilar maqomi: Sud pristavlari (Gerichtsvollzieher) davlat xizmatchisi emas, balki mustaqil huquqiy maqomga ega mutaxassislar;

- Ixtisoslashuv: Mulkn xatlash, pul mablag'larini undirish, mulkni auksionda sotish bo'yicha alohida mutaxassislar mavjud;

- Kuchli huquqiy himoya: Qarzdorlarning huquqlarini himoya qilish mexanizmlari rivojlangan, bu adolatlilikni ta'minlaydi;

- Raqamli hujjat aylanishi: Barcha hujjatlar elektron shaklda, imzo-raqamli kalit orqali tasdiqlanadi [5].

Natija: Germaniyada ijro tizimi yuqori ishonchlilik va shaffoflik bilan ajralib turadi, fuqarolarning sud tizimiga ishonchi 85% dan yuqori.

Janubiy Koreya tajribasi. Koreyada raqamli transformatsiya ijro tizimida eng yuqori darajada amalga oshirilgan:

- Sun'iy intellekt: AI algoritmlari qarzdorning to'lov qobiliyatini baholaydi, optimal ijro strategiyasini taklif qiladi;

- Blockchain texnologiyasi: Ijro hujjatlari va to'lovlar blockchain-da saqlanadi, bu manipulyatsiyani istisno qiladi;

- Real vaqt monitoringi: Qarzdorning moliyaviy operatsiyalari avtomatik kuzatiladi, yangi daromad paydo bo'lishi bilan darhol chora ko'riladi;

- Gamifikatsiya: Ixtiyoriy to'lov qilgan qarzdorlarga imtiyozlar beriladi, bu ijobiy rag'batlantirish mexanizmi sifatida ishlaydi [6].

Samara: Janubiy Koreyada ijro ko'rsatkichi 80% dan oshadi, bu dunyodagi eng yuqori natijalardan biridir.

Quyidagi jadvalda O'zbekiston va xorijiy davlatlarning majburiy ijro tizimi asosiy parametrlari solishtirilgan:

Parametr	O'zbekiston	Rossiya	Qozog'iston	Germaniya	Janubiy Koreya
----------	-------------	---------	-------------	-----------	----------------

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Mart, 2026-yil

Ijro ko'rsatkichi (%)	45–60	65–70	70–75	75–80	80–85
O'rtacha ijro muddati (kun)	90–180	60–90	30–45	45–60	15–30
Raqamli integratsiya	O'rtacha	Yuqori	Yuqori	Yuqori	Juda yuqori
Xususiy ijrochilar	Yo'q	Cheklangan	Ha	Ha	Cheklangan
AI/avtomatlashtirish	Past	O'rtacha	O'rtacha	Yuqori	Juda yuqori
Fuqarolar ishonchi (%)	40–50	55–60	60–65	80–85	85–90

Milliy sharoitga moslashtirish bo'yicha takliflar:

1. Yagona raqamli platformani joriy etish. "e-Ijro" tizimini yaratish, unda barcha ijro hujjatlari, qarzdor ma'lumotlari, bank hisoblari, mulk ro'yxati real vaqt rejimida aks etadi. Bu Qozog'iston va Koreya tajribasiga asoslanadi.

2. Avtomatik cheklov mexanizmlarini kengaytirish. Qarzdorlarga nisbatan chet elga chiqishni taqiqlash, haydovchilik guvohnomasini vaqtincha to'xtatish, davlat xizmatlaridan foydalanishni cheklash kabi choralar avtomatik qo'llaniladigan qonuniy asos yaratish.

3. Ijrochilarning maqomi va rag'batlantirish tizimini qayta ko'rib chiqish. Ijrochilarning maoshi ijro qilingan summaning foiziga bog'liq bo'lgan aralash to'lov tizimini joriy etish, bu Rossiya va Germaniya tajribasida samarali ekanligi isbotlangan.

4. Xususiy ijrochilar institutini bosqichma-bosqich joriy etish. Avval oddiy iqtisodiy va fuqarolik ishlari uchun xususiy ijrochilarga litsenziya berish, keyinchalik vakolatlarni kengaytirish.

5. Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar texnologiyalarini qo'llash. Qarzdorning to'lov qobiliyatini bashorat qilish, optimal ijro strategiyasini tanlash, takroriy huquqbuzarliklarni aniqlash uchun AI algoritmlaridan foydalanish.

6. Javobgarlik mexanizmlarini soddalashtirish. Ma'muriy jarimalar miqdorini qarz summasiga proporsional qilish, isbotlash yukini qayta taqsimlash, "avtomatik javobgarlik" institutini joriy etish.

XULOSA

O'zbekiston Respublikasida majburiy ijro etish choralari takomillashtirish – bu nafaqat texnik-tashkiliy masala, balki huquq ustuvorligi, ijtimoiy adolat va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning strategik yo'nalishidir.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, milliy ijro tizimi so'nggi yillarda sezilarli rivojlangan bo'lsa-da, xorijiy davlatlarning ijobiy tajribasini o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish orqali samaradorlikni yanada oshirish mumkin. Rossiyaning markazlashtirilgan elektron bazasi, Qozog'istonning raqamli platformasi, Germaniyaning mustaqil ijrochilar modeli va

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN'IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Mart, 2026-yil

Janubiy Koreyaning sun'iy intellekt yechimlari O'zbekiston uchun qimmatli manba hisoblanadi.

Ilmiy asoslangan takliflar – yagona raqamli platforma, avtomatik cheklov mexanizmlari, rag'batlantiruvchi to'lov tizimi, xususiy ijrochilar instituti, AI texnologiyalari va soddalashtirilgan javobgarlik – majburiy ijro tizimini tubdan yangilash imkonini beradi. Ushbu choralarni bosqichma-bosqich joriy etish orqali ijro ko'rsatkichini 75-80% ga yetkazish, ijro muddatini 2-3 barobar qisqartirish va fuqarolarning sud tizimiga ishonchini mustahkamlash mumkin.

Kelgusi tadqiqotlarda taklif etilayotgan mexanizmlarning huquqiy asoslarini ishlab chiqish, pilot loyihalar orqali samaradorligini sinovdan o'tkazish va xalqaro hamkorlik doirasida tajriba almashish masalalarini chuqurroq o'rganish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. Majburiy ijro faoliyati tahliliy hisoboti (2023 yil). – Toshkent, 2024. – 45 b.
2. Abdullayev M.N. Majburiy ijro huquqi: nazariya va amaliyot. – Toshkent: "Adolat", 2022. – B. 89-134.
3. Federal'naya slujba sudebnyx pristavov RF. Otchet o rezul'tatax deyatelnosti v 2023 godu. – Moskva, 2024. – S. 23-45.
4. Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan. Digital Transformation of Enforcement System: Annual Report 2023. – Astana, 2024. – P. 12-34.
5. Bundesministerium der Justiz (Deutschland). Gerichtsvollzieherwesen im internationalen Vergleich. – Berlin, 2023. – S. 56-78.
6. Supreme Court of Korea. Smart Enforcement System: AI and Blockchain Applications. – Seoul, 2024. – P. 45-67.